

MEDIERNA OCH MÄNNISKORS ORO FÖR ANTIBIOTIKARESISTENS

MONIKA DJERF-PIERRE OCH ADAM SHEHATA

Sammanfattning

Det här kapitlet studerar vilken betydelse nyhetsmedier och medieanvändning har för människors uppfattningar om och oro för ökad antibiotikaresistens. Analysen tar sin utgångspunkt i teorier om medieeffekter och kunskapsklyftor. Resultaten visar att antibiotikaresistens har funnits på svenska mediers agenda under flera decennier och att nyhetsrapporteringen långsamt har ökat över tid. Samtidigt är bevakningen av denna fråga tämligen begränsad jämfört med vilken uppmärksamhet andra samhällsfrågor får i medierna. Trots det begränsade utrymmet finns det dock samband mellan människors nyhetskonsumtion och deras oro för ökad antibiotikaresistens. Resultaten visar även att utbildning och politiskt intresse är relaterat till oro för antibiotikaresistens – en oro som delvis kanaliseras genom nyhetsanvändning och uppfattningar om antibiotikaresistens. Effekten av olika medier skiljer sig dock åt. Det är framför allt nyheter via traditionella medier och nyhetssajter som spelar roll för kännedom och oro, medan användning av sociala medier som nyhetskälla snarare har negativa effekter.

Människors oro för olika samhällsproblem utgör en viktig del av den allmänna opinionen. Samhället står inför en rad långsiktiga utmaningar som i varierande grad uppmärksammas av politiker, medier och medborgare. Samtidigt pågår en ständig kamp mellan olika aktörer om vilka frågor som ska få utrymme i samhällsdebatten och därmed påverka opinionen. Forskningen om opinionsbildning har under lång tid pekat ut de traditionella nyhetsmedierna som avgörande för att öka medvetenheten om olika samhällsproblem hos allmänheten: Det är via nyhetsmedierna som de flesta lär sig om aktuella frågor bortom den egna vardagen och medierna påverkar därigenom vilka frågor människor anser vara angelägna samhällsproblem (McCombs, 2014; Iyengar & Kinder, 1987). Därför riktas fokus ofta mot nyhetsmedier och kommunikationskampanjer när olika aktörer vill rikta allmänhetens uppmärksamhet mot någon fråga.

Just så är fallet när *Världshälsoorganisationen* (WHO) lyfter fram vad som allt oftare betraktas som en av de största utmaningarna för global hälsa: ökad antibiotikaresistens. Utvecklingen och spridningen av multiresistenta bakterier är ett globalt problem som riskerar minska möjligheten att i framtiden behandla de mest vanliga bakterieinfektionerna – med långtgående konsekvenser för både individ

och samhälle. Eftersom den ökade motståndskraften mot antibiotika till stor del beror på överanvändning och felaktig användning av dessa, behövs enligt WHO omfattande upplysningskampanjer som ett led i att förändra människors beteende (WHO, 2015a). I detta kapitel ska vi rikta uppmärksamheten mot vilken betydelse nyhetsmedierna och människors medieanvändning har för medborgarnas syn på och oro för ökad antibiotikaresistens.

En av de saker som gör uppfattningar om antibiotikaresistens som samhällsproblem särskilt intressant att studera utifrån ett medieeffektsperspektiv är frågans relativt korta historia på mediernas dagordning. Även om problemet gradvis uppmärksammats allt oftare även utanför akademien är allmänhetens medvetenhet om antibiotikaresistens generellt låg i många länder (Eurobarometer 445, 2016; WHO, 2015b). Men framför allt konkurrerar antibiotikaresistens om medieutrymme med en rad andra samhällsfrågor som funnits på mediernas dagordning och i människors medvetande under betydligt längre tid. För att förstå nyhetsmediernas roll för hur uppfattningar formas i en fråga som tidigare varit ganska okänd utanför den medicinska expertisen, ska vi ta hjälp av forskning om medieeffekter och kunskapsklyftor.

Nyhetsmedierna och uppfattningar om samhällsproblem

Sambandet mellan de stora nyhetsmediernas rapportering och människors syn på olika samhällsproblem har varit en central fråga i forskningen under lång tid. En av de mest betydelsefulla teorierna inom detta område har varit *dagordningsteorin* (agenda setting theory) som formulerades i början av 1970-talet (McCombs & Shaw, 1972). Grundtanken bakom den så kallade dagordningseffekten är relativt enkel. Nyhetsmediernas främsta opinionsmässiga funktion i samhället handlar inte så mycket om att påverka människors åsikter, som att påverka vilka samhällsfrågor medborgarna anser vara viktiga och angelägna. När vissa samhällsproblem får stort utrymme och rapporteras intensivt av medierna kommer fler människor bedöma dessa som viktiga samhällsfrågor som behöver hanteras politiskt. Frågor som varit högt på mediernas agenda under ett tag kommer dessutom att i större utsträckning färga människors bedömningar av hur sittande regeringar sköter sig – en så kallad *primingeffekt* (Asp, 1986; Iyengar & Kinder, 1987). Det empiriska stödet för dagordningsteorin är omfattande och bygger på olika typer av undersökningar, både longitudinella observationsstudier och experiment. Även svensk forskning har funnit belägg för dagordningseffekter av medierapportering i en rad olika frågor (Johansson, 1998; Shehata, 2010; Shehata & Strömbäck, 2013; Shehata & Falasca, 2014).

Än råder dock oenighet om varför dagordningseffekter uppstår. Ursprungstanken handlade om social inlärning (*social learning*) som den väsentliga mekanismen bakom dessa effekter (McCombs, 2014): Människor vänder sig aktivt till nyhetsmedierna för att få reda på vilka dagsaktuella samhällsproblem som är angelägna.

När de sedan får en öppen fråga om vad de anser vara den viktigaste frågan förlitar de sig på den information de fått via medierna. En alternativ förklaring till uppkomsten av dagordningseffekter bygger på en så kallad tillgänglighetsmekanism (*accessibility mechanism*). Snarare än att människor aktivt och medvetet värderar och väger information om vad som kan utgöra viktiga samhällsproblem, förlitar de sig i hög grad på vilka tankar som finns lättast tillgängliga ur minnet. Ofta är det just information som dominerat mediernas rapportering den senaste tiden. Men oavsett om uppkomsten av dagordningseffekter är en aktiv/medveten eller passiv/automatisk process, bygger båda förklaringarna på en gemensam idé – nämligen att nyhetsmedierna utgör människors främsta källa till information om aktuella samhällsproblem bortom den egna vardagen. Det är via medierna som de flesta av oss får kännedom om fenomen och händelser vi inte har direkta personliga erfarenheter av. Problemet med ökad antibiotikaresistens är i allra högsta grad en sådan fråga.

Som samhällsfråga har antibiotikaresistens flera egenskaper som borde främja mediernas betydelse i opinionsbildningen. I likhet med exempelvis klimatfrågan är problemet med ökad antibiotikaresistens en fråga som ursprungligen uppmärksammas och drivits av vetenskapliga experter, dvs. det är en fråga som få svenskar har en egen personlig erfarenhet av. I den bemärkelsen är frågan tämligen abstrakt som samhällsproblem. Även om konsekvenserna av antibiotikaresistens naturligtvis kan bli ytterst konkreta för enskilda individer är antalet svenskar som drabbas av infektioner med resistent bakterier relativt sett få. Som expertfråga har antibiotikaresistens också en vetenskaplig tyngd som gör den svårare för människor att avfärda som politiserad. De medicinska experter som varnar för följderna av antibiotikaresistens åtnjuter generellt ett högt förtroende hos allmänheten, vilket inte är betydelselöst för den som vill förstå varför människor accepterar vissa budskap och argument men inte andra. Precis som för klimatförändringarna finns det ofta även ett drag av ödesfråga i diskussioner om den ökade antibiotikaresistensen. WHO beskriver antibiotikaresistens som ”en av de största utmaningarna för den globala hälsan i dag, och problemet ökar” (WHO, 2015b, s.1), vilket också bidrar till att ge frågan ytterligare tyngd som en av de verkligt stora utmaningarna för mänskligheten.

I ett viktigt avseende skiljer sig dock antibiotikaresistens från klimatförändringar som samhällsfråga i den offentliga debatten: den är relativt ny och har ännu aldrig varit i närheten av den politiska och mediala uppmärksamhet som klimatfrågan har fått. Denna skillnad är inte oväsentlig ur ett opinionsperspektiv. Genom att finnas på mediernas dagordning i mer än två decennier – med periodvis intensiv rapportering – har klimatfrågan etablerats i människors medvetande (Harring, Martinsson & Rönnerstrand, 2011). De flesta svenskar har hunnit tänka igenom frågan, diskuterat den med vänner och bekanta, format sig en ståndpunkt och i princip ”lärt sig leva med den”. Så är inte fallet med antibiotikaresistens. Vad som utmärker samhällsfrågor som funnits länge på mediernas dagordning och i den offentliga debatten är att de uppnått en status av ”kronisk tillgänglighet” (*chronic*

assessibility) i människors medvetande (Althaus & Kim, 2006). Därmed finns dessa frågor – liksom de tankar, åsikter, värderingar och känslor som är kopplade till dessa – mer eller mindre alltid med i vår tankevärld. Och ju längre de funnits med desto mer förankrade är uppfattningarna om dessa samhällsproblem.

Hur en ny fråga etableras som samhällsproblem i opinionen är därför intressant att studera i sig. Även om dagordningsteorin belyser hur människors uppfattningar om och oro för olika samhällsproblem påverkas av medierapportering, säger denna forskning relativt lite om hur nya frågor slår igenom i opinionen och förankras i människors medvetande – och vilken roll nyhetsmedierna har i detta avseende. Här kan vi istället ta hjälp av den medie- och kommunikationsvetenskapliga forskningen om kunskapsklyftor. Teorin om kunskapsklyftor (*knowledge gap theory*) formulerades också på 1970-talet och handlar specifikt om hur allmänheten tar till sig ny information och lär sig om nya frågor via medierna. Grundidén är att det finns ett samband mellan medierapportering, utbildningsnivå och kunskaper om både vetenskap och samhälle bland allmänheten. När nya frågor uppmärksammas och slår igenom på mediernas agenda når denna information snabbare ut bland medborgare med högre utbildning – med följderna att kunskapsklyftor mellan olika grupper tenderar att öka över tid (Gaziano, 2017; Tichenor, Donohue & Olien, 1970). Det positiva sambandet mellan utbildning och kunskaper antas bero på en rad faktorer, inte minst skillnader mellan grupper både i (1) användning av nyhetsmedier och i (2) hur människor tar till sig och processar information från nyhetsmedierna (Eveland & Cooper, 2002; Tichenor, Donohue & Olien, 1970).

Sedan teorin om kunskapsklyftor formulerades har forskningen utvecklats i flera riktningar. Exempelvis har personlig motivation introducerats som en variabel som antas ha samma funktion som utbildning i skapandet av kunskapsklyftor. Människor som är intresserade av ett visst ämne är mer benägna att aktivt söka information via olika medier och håller sig därmed informerade om dessa frågor. Sambandet mellan intresse för politik och kunskaper om samhällsfrågor är exempelvis mycket väl belagt (Delli Carpini & Keeter, 1996; Oscarsson & Holmberg, 2013). Dessutom har betydelsen av det förändrade medielandskapet skakat nytt liv i forskningen om kunskapsklyftor i samhället. I takt med att medieutbudet ökat kraftigt och människors möjligheter att välja både medier och medieinnehåll blivit större, antas personliga motivationer och sociala sammanhang bli viktigare för att förstå dessa medieval och i slutändan vilket medieinnehåll olika grupper faktiskt tar del av – med konsekvensen att informationsklyftor mellan grupper antas öka i samhället (Prior, 2007; Strömbäck, Djerf-Pierre & Shehata, 2012). Inte minst har de sociala mediernas roll som nyhetskälla diskuterats i takt med att fler människor får nyheter från dessa medier. Jämfört med traditionella nyhetsmedier bygger sociala medier på en annan logik, byggd på algoritmer och sociala nätverk, som påverkar det urval av nyheter som användare tar del av (Klinger & Svensson, 2015; Webster, 2014). Här kan det också vara värt att nämna den forskning som utvidgat studiet av informationsklyftor till att också analysera skillnader i perceptioner eller föreställningar (*beliefs*) om samhälle och vetenskap (Eveland &

Cooper, 2002; Hindman, 2009). Utgångspunkten i denna forskning är att dagens medielandskap erbjuder större möjligheter att välja medier utifrån alternativa verklighetsuppfattningar baserat på världsåskådningar, värderingar och ideologi. Därmed kan sådana mediala också påverka och befästa skilda uppfattningar om samhället (Gaziano, 2017; Slater, 2015).

Hypoteser

Vilken roll har då nyhetsmedierna för människors uppfattningar om och oro för ökad antibiotikaresistens? Baserat på forskning om dagordningsteorin och kunskapsklyftor kan vi formulera ett antal hypoteser som utgår från sambandet mellan nyhetsanvändning och oro.

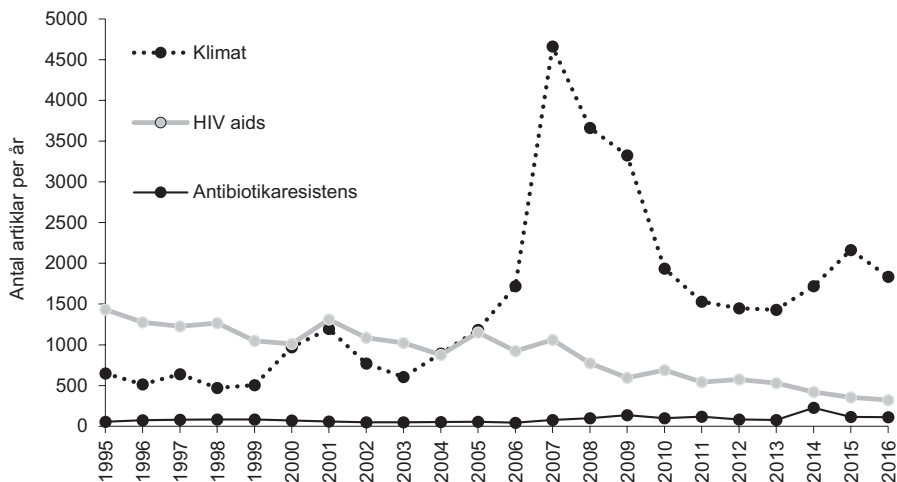
Utifrån dagordningsteorin förväntar vi oss ett positivt samband mellan användning av nyhetsmedier och oro för ökad antibiotikaresistens (H1). Detta samband är dock indirekt och går via kännedom och uppfattningar om antibiotikaresistens som fenomen (H2). Tanken är att nyhetsmedierna bidrar till oro genom att påverka människors medvetenhet om antibiotikaresistens. Personer som inte känner till eller endast har vaga uppfattningar om frågan förväntas inte hysa samma grad av oro (se Rönnerstrand, Jagers & Larsson, 2016). Baserat på forskningen om kunskapsklyftor förväntar vi oss också att nyhetsanvändning å sin sida drivs av både utbildning (H3) och politiskt intresse (H4). Sammantaget förväntas utbildning och politiskt intresse påverka människors oro för antibiotikaresistens genom ökad nyhetsanvändning och kännedom/uppfattningar om antibiotikaresistens som samhällsfenomen. Utöver att pröva denna modell är vi också intresserade av om det finns några skillnader mellan olika typer av nyhetsanvändning. Här är vi särskilt intresserade av skillnader mellan traditionella nyhetsmedier, nyhetstjänster på internet samt sociala medier som nyhetskälla. Eftersom vi inte har några skäl att förvänta oss specifika skillnader ställs en öppen forskningsfråga: Finns det skillnader i människors uppfattningar om och oro för ökad antibiotikaresistens beroende på hur de tar del av nyhetsmedier?

Antibiotikaresistens i medierapporteringen

En förutsättning för att dagordningseffekter ska uppstå på människors oro för olika samhällsproblem är att de stora nyhetsmedierna rapporterar om dessa frågor. För att få en uppfattning om antibiotikaresistensfrågans plats på nyhetsagendan har vi analyserat alla artiklar som publicerats i pappersversionen av fem stora svenska dagstidningar under åren 1995–2016: *Aftonbladet*, *Dagens Nyheter*, *Expressen*, *Göteborgs-Posten* och *Svenska Dagbladet*. Även om detta underlag inte inkluderar nyhetsinslag i radio och TV, eller nyhetssajter på internet, utgår vi från att detta ger en relativt bra bild över hur bevakning av olika frågor utvecklats på mediernas dagordning över tid.

Figur 1 visar att antibiotikaresistens kontinuerligt har uppmärksammats av nyhetsmedierna sedan mitten av 1990-talet, men att frågan – trots att den funnits på dagordningen under en längre tid – ännu inte fått riktigt stor uppmärksamhet. Om vi exempelvis jämför med en annan global hälsofråga, HIV, är uppmärksamheten förhållandevis liten och i jämförelse med en global miljöfråga som klimatfrågan så handlar det om betydligt färre artiklar. Samtidigt som klimatfrågan uppmärksammats mer än antibiotikaresistensen kan vi också se att uppmärksamheten för de olika frågorna varierar över tid. För klimatfrågan är upp- och nedgångarna i bevakningen särskilt tydliga. När det gäller antibiotikaresistens är variationerna betydligt mindre, men det finns en identifierbar ”topp” i nyhetsintresset 2014 – då det i de fem dagstidningarna publicerades totalt 226 artiklar om antibiotikaresistens.

Figur 1 Antalet artiklar om antibiotikaresistens, hiv och klimatfrågan i fem svenska dagstidningar, 1995–2016

Kommentar: Expressen och Dagens Nyheter finns med i Mediearkivet redan från 1990. För dessa tidningar hittade vi enstaka notiser om antibiotikaresistens år 1990 och 1993 men det är först från och med 1994 som frågan börjar uppmärksammats i någon märkbar omfattning; 8 artiklar i Expressen 1994, 2 i DN, 7 i Aftonbladet, och 5 i Göteborgs-Posten. Från 1995 har Mediearkivet artiklar från samtliga fem tidningar i urvalet totalt publicerades 55 artiklar om antibiotikaresistens under detta år; flest fanns i Göteborgs-Posten (19) och Svenska Dagbladet (16). Sökningarna gjordes i Mediearkivet. Sökorden för att hitta artiklar om antibiotikaresistens var: "MRSA" OR "antibiotikaresistens*" OR (resistent* NEAR/3 bakterier*) OR (resistens* NEAR/3 antibiotika) OR "multiresistenta bakterier" OR "ESBL" OR "superbakteri*". Sökorden för att hitta artiklar om klimatfrågan var: klimatförändring* OR klimatförhandling* OR koldioxidutsläpp* OR klimathot* OR "global uppvärmning*" OR växthuseffekt* OR klimatförhandling* OR klimatavtal* OR klimatfråg* OR klimatpolitik* OR Kyotoavtal* OR växthusgas* OR klimatmöte* OR klimatpåverkan* OR klimatmål* OR utsläppsrätt*. HIV-artiklar hittades genom söksträngen "HIV" OR "aids"

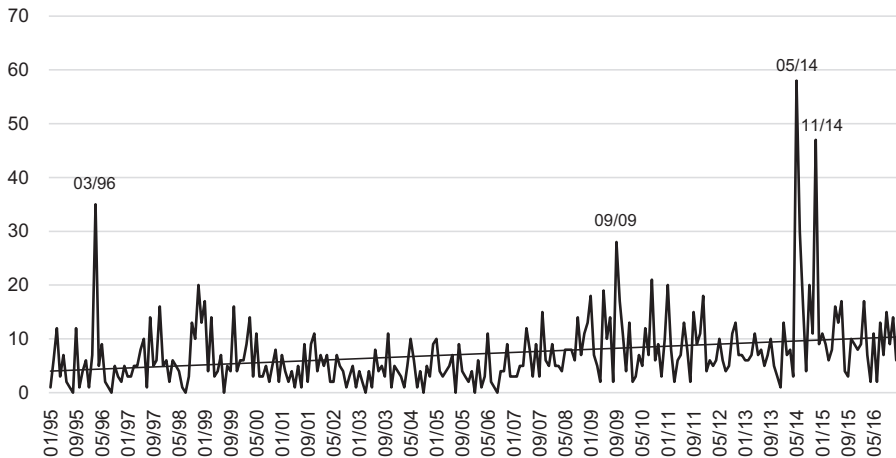
Källa: Mediearkivet 1995–2016.

Att nyhetsrapporteringen om olika frågor varierar i omfattning över tid är något som generellt utmärker nyhetsmediernas sätt att arbeta. Inga samhällsproblem eller -frågor får stor uppmärksamhet hela tiden. Inom forskningen kallas detta fenomen för uppmärksamhetscykler (*issue attention cycles*), uppmärksamhetsspiraler eller ”media hypes” (Djerf-Pierre, 2012; Downs, 1972; Nisbet & Huges, 2005; Vasterman, 2005).

En uppmärksamhetscykel startar oftast med en utlösande händelse som uppmärksammas stort av nyhetsmedierna (och numera också sociala medier). Uppmärksamheten leder till att fler aktörer ger sig in i debatten, och att andra medier gör uppföljande nyhetsinslag. Processen fungerar som en självförstärkande spiral, där den initiala uppmärksamheten genererar ännu mer uppmärksamhet. Förloppet pågår tills det inte längre finns något nytt att rapportera – eller genom att frågan konkurreras ut av andra frågor på dagordningen och nyhetsvärdet avtar.

Uppmärksamhetsspiraler pågår under en begränsad tid. Vi vet från tidigare forskning att det handlar om några veckor och att den första nyhetsvågen oftast följs av upp till tre efterföljande vågor där uppmärksamheten successivt avtar (Wien & Elmelund-Præstekær, 2009). När vi analyserar medierapporteringen om antibiotikaresistens månadsvis framkommer att rapporteringen är ganska jämnt fördelad över tid, men att det går att identifiera fyra månader med intensivare rapportering (se figur 2).

Figur 2 Antibiotikaresistens i nyhetsrapporteringen per månad (antal artiklar, jan 1996–dec 2016)

Kommentar: se Figur 1.

Källa: Mediearkivet 1995–2016.

Den mest omfattande nyhetsrapporteringen om antibiotikaresistens inträffade i maj 2014 och förloppet utgör en klassisk uppmärksamhetsspiral. Fyra personer i Danmark hade avlidit av antibiotikaresistenta MRSA-bakterier av samma typ som finns hos grisar. Två danska reportrar åtalades för att ha offentliggjort namnen på grisfarmer där den resistenta bakterien MRSA fanns. Flera svenska butiker beslutade att sluta sälja danskt griskött. Svenska politiker kritiserade dansk djurhållning, Danmark kritiserade i sin tur Sverige och frågan hamnade på dagordningen i EU-valet.

Även om antibiotikaresistensfrågan hittills inte haft några riktigt stora svängningar i medieintresset, med undantag för toppnoteringen 2014, så är det möjligt att urskilja en svag trend mot ökad bevakning över tid (trendlinjen i figur 2 är svagt positiv).

Sammantaget kan konstateras att (1) även om antibiotikaresistens funnits på mediernas agenda i Sverige under flera decennier och att (2) nyhetsrapportering långsamt ökat över tid, så är (3) bevakningen av denna fråga tämligen begränsad jämfört med vilken uppmärksamhet andra samhällsfrågor får i medierna. Detta påverkar förstås vilka dagordningseffekter medierapporteringen kan tänkas ha på opinionen.

Svenska folkets oro för antibiotikaresistens

I den nationella SOM-undersökningen 2016 ställdes två frågor för att mäta människors oro för antibiotikaresistens. I ett av formulären ställdes en slutna fråga med fasta svarsalternativ: *Om du ser till läget idag, hur oroande upplever du själv följande inför framtiden?* På en fyra-gradig skala från *Mycket oroande* till *Inte alls oroande* fick svarspersonerna uppge sin subjektiva oro för en rad frågor varav ”ökad antibiotikaresistens” utgjorde en. I ett annat av formulären fick respondenterna istället svara på en öppen orosfråga: *Om du ser till läget i Sverige idag, vad upplever du själv som mest oroande inför framtiden?* Öppna svar kodades sedan till ett flertal kategorier, varav en bestod i oro för antibiotikaresistens. Genom att jämföra svaren från dessa två frågor kan vi bedöma frågekonstruktionens betydelse för skattningar av svenskarnas oro för antibiotikaresistens.

Ett av detta kapitelns kanske mest intressanta resultat kommer just från en sådan jämförelse. Baserat på den slutna frågan tillhör ökad antibiotikaresistens de områden som svenskarna är absolut mest oroade för: 49 procent säger sig vara mycket oroade för detta – vilket ger antibiotikaresistens en delad förstaplats på en lista över totalt 23 ämnen som SOM-undersökningen ställer oros-frågor om (se Maria Solevids kapitel i den här volymen). I bjärt kontrast till dessa resultat uppger *inte en enda* individ antibiotikaresistens som den mest oroande frågan i de öppna svaren. Slutsatserna om svenskarnas oro blir därför helt olika beroende på vilken frågeformulering som används. Hur kan vi förstå det? En tolkning har att göra med hur människor formar opinioner och uppfattningar i frågor som antingen är relativt nya eller befinner sig långt ner på mediernas dagordning. Den öppna

frågan, som är vanligast i forskning om dagordningseffekter, fångar primärt vilka samhällsproblem som är ”top of the mind” i människors tankar – dvs. frågor som är lätt tillgängliga ur minnet och därmed lätta att komma ihåg när man svarar på enkäter. Den slutna frågan påminner däremot svarspersonen om att antibiotikaresistens existerar som ett samhällsproblem och ber denne värdera hur oroande just detta problem är. Att svaren blir så olika kan mycket väl vara ett uttryck för att frågan ännu inte fått något större genomslag i medierna – och att människors uppfattningar därmed inte hunnit förankras och befästas i opinionen.

Utöver den stängda enkätfrågan om människors oro över ökad antibiotikaresistens fick svarspersonerna även ta ställning till fyra påståenden om antibiotikaresistens. Syftet med dessa frågor var att på ett mer direkt sätt mäta människors uppfattningar eller föreställningar om antibiotikaresistens, samt att studera i vilken utsträckning svenskarna ens har några klara uppfattningar i ämnet. För varje påstående fick svarspersonerna ange om de uppfattar detta som ett *Helt felaktigt* påstående eller ett *Helt riktigt* påstående på en fem-gradig skala – eller uppge att de inte har någon uppfattning i frågan. De utvalda påståendena fångar dels hur stort problemet med antibiotikaresistens bedöms vara, men innehåller även inslag som rör människors uppfattningar om rena sakförhållanden i ämnet. Två påståenden fångar främst uppfattningar om problemets omfattning och art: (1) *Antibiotikaresistens är ett stort problem i andra länder men inte i Sverige* samt (2) *Antibiotikaresistens är ett av de största problemen i världen idag*. De två andra berör uppfattningar av sakförhållanden: (3) *Infektioner orsakade av resistenta bakterier är en vanlig dödsorsak i Sverige* samt (4) *Många svenskar bär på resistenta bakterier utan att veta om det*. Även om det finns ett visst mått av subjektiv bedömning i dessa två påståenden, kan påstående 3 betraktas som överlag felaktigt medan påstående 4 som övervägande korrekt.

Tabell 1 redovisar resultaten för dessa påståenden. Det första som kan noteras är att stora grupper verkar sakna en klar uppfattning i dessa frågor. I två fall utgör ”Ingen uppfattning” typvärdet med klart flest antal respondenter – 33 respektive 37 procent. För de två andra påståendena ligger denna andel på cirka en fjärdedel och en femtedel. Skulle vi räkna in personer som valt mittenalternativet på den fem-gradiga skalan ökar andelen rejält och landar på cirka hälften av samtliga respondenter. Tittar vi på tendensen i svaren bedöms två påståenden som övervägande felaktiga av svenskarna (*Antibiotikaresistens är ett stort problem i andra länder men inte i Sverige* samt *Infektioner orsakade av resistenta bakterier är en vanlig dödsorsak i Sverige*), medan de andra två bedöms vara korrekta (*Många svenskar bär på resistenta bakterier utan att veta om det* samt *Antibiotikaresistens är ett av de största problemen i världen idag*).

Tabell 1 Svenskarnas uppfattning om antibiotikaresistens, 2016 (procent och medelvärdet)

	Helt felaktigt påstående			Helt riktigt påstående		Medelvärdet	Ingen uppfattning	Antal svar
	1	2	3	4	5			
Antibiotikaresistens är ett stort problem i andra länder men inte i Sverige	23	18	19	13	6	2,50	21	1 545
Infektioner orsakade av resistenta bakterier är en vanlig dödsorsak i Sverige	14	21	22	7	3	2,46	33	1 532
Många svenskar bär på resistenta bakterier utan att veta om det	3	8	19	17	15	3,52	37	1 535
Antibiotikaresistens är ett av de största problemen i världen idag	3	8	18	21	25	3,77	25	1 540

Kommentar: Tabellen visar fördelningen av svar för fyra påståenden som följde på följande fråga: *Vilken är din uppfattning om följande påståenden?*, med en svars skala från 1 (*Helt felaktigt påstående*) till 5 (*Helt riktigt påstående*) samt ett alternativ för *Ingen uppfattning*. Alternativet *Ingen uppfattning* är exkluderat ur medelvärdesberäkningen.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2016.

Tabell 2 redovisar hur oro för och uppfattningar om antibiotikaresistens varierar med de bakgrunds- och medievariabler som är av primärt intresse för detta kapitel. Några av resultaten är särskilt intressanta att lyfta fram.

För det första uppvisar oro för ökad antibiotikaresistens ett positivt samband med utbildningsnivå, politiskt intresse och användning av traditionella nyhetsmedier – medan sambandet är svagare mellan oro å ena sidan och användning av nyhetssajter på internet samt användningen av sociala medier som nyhetskälla. Värt att påpeka är att användning av traditionella nyhetsmedier bygger på ett sammanslaget index av hur ofta svarspersonerna tar del av nyhetsprogram i radio och TV samt hur ofta de läser en morgontidning på papper. Att ta del av nyheter via nyhetssajter på internet är också ett sammanslaget index baserat på användning av ett antal nyhetssidor på internet, såsom *Aftonbladet*, *Dagens Nyheter*, *Expressen* och den lokala morgontidningen – medan nyheter från sociala medier bygger på en fråga om hur ofta svarspersonerna använder just sociala medier som nyhetskälla (se tabellkommentar för mer information).

För det andra finns ett mer eller mindre klart samband mellan att inte ha någon uppfattning i antibiotikaresistensfrågan och flera av de faktorer vi är intresserade av. Personer med högre utbildning, större intresse för politik samt högre konsumtion av nyheter via både traditionella medier och nyhetssajter på internet uppger i klart större utsträckning en uppfattning i de fyra påståenden som de fick ta ställning till (jfr. Rönnerstrand et al. 2016). För sociala medier finns inte något lika entydigt mönster. Snarare verkar sambandet vara kurvlinjärt där medelkonsumenten i störst utsträckning har uppfattningar i frågan.

Tabell 2 Oro för och uppfattning om antibiotikaresistens, 2016 (medelvärden och procent)

	Mycket oroande	Ett stort problem i andra länder	Vanlig dödsorsak i Sverige	Bär på resistens utan att veta	Ett av största problemen i världen	Antal svar
Alla	49%	2,50 (21%)	2,46 (33%)	3,53 (37%)	3,77 (25%)	1 091
Utbildning						
Låg	45	2,83 (43)	2,62 (53)	3,42 (56)	3,94 (49)	92
Medellåg	42	2,44 (25)	2,47 (40)	3,44 (43)	3,60 (30)	263
Medelhög	52	2,50 (16)	2,39 (29)	3,44 (34)	3,78 (20)	243
Hög	54	2,47 (11)	2,44 (22)	3,65 (27)	3,84 (15)	356
Politiskt intresse						
Inte alls intresserad	40	2,15 (38)	2,69 (49)	3,51 (52)	3,59 (45)	39
Inte särskilt intresserad	39	2,62 (28)	2,52 (40)	3,56 (45)	3,65 (35)	226
Ganska intresserad	52	2,50 (19)	2,47 (31)	3,52 (35)	3,84 (23)	479
Mycket intresserad	56	2,43 (12)	2,30 (25)	3,50 (29)	3,78 (12)	208
Nyheter via traditionella medier						
Låg	44	2,50 (24)	2,33 (39)	3,53 (42)	3,47 (30)	203
Medel	49	2,48 (18)	2,34 (29)	3,46 (36)	3,79 (21)	253
Hög	54	2,49 (13)	2,50 (28)	3,62 (31)	3,91 (18)	252
Nyheter via nyhetssajter						
Låg	50	2,35 (27)	2,44 (38)	3,62 (42)	3,80 (32)	240
Medel	44	2,45 (16)	2,45 (32)	3,51 (35)	3,70 (22)	258
Hög	52	2,53 (16)	2,44 (28)	3,47 (34)	3,75 (19)	262
Nyheter via sociala medier						
Låg	51	2,42 (24)	2,47 (36)	3,60 (41)	3,94 (29)	29
Medel	47	2,51 (16)	2,43 (26)	3,46 (29)	3,72 (19)	285
Hög	47	2,54 (20)	2,43 (36)	3,52 (40)	3,64 (25)	307

Kommentar: Tabellen visar andelen som uppger ökad antibiotikaresistens som "mycket oroande". För vart och ett av de fyra påståendena redovisas medelvärden på den fem-gradiga skalan samt andelen som uppger *Ingen uppfattning* inom parentes. Oro för ökad antibiotikaresistens bygger på följande fråga: *Om du ser till läget idag, hur oroande upplever du själv följande inför framtiden?*, där "Ökad antibiotikaresistens" utgjorde en fråga av flera. Utbildning är en fyrgradig klassificering utifrån svarspersonernas självsfattade utbildningsnivå. Politiskt intresse bygger på frågan *Hur intresserad är du i allmänhet av politik?* Nyheter via traditionella medier bygger på ett sammanslaget index av svarspersonernas användning av sju medier: Lokala nyheter från Sveriges Radio, Ekonyheter från SR, P3 Nyheter från SR, Aktuellt/Rapport i SVT, Regionala nyheter från SVT, TV4 Nyheterna samt morgontidning på papper. Nyheter via nyhetssajter är ett sammanslaget index av respondenternas användning av sju onlinetjänster för nyheter: Dagens Nyheter, Svenska Dagbladet, En lokal morgontidning, Sveriges Radio, Sveriges Television, Aftonbladet samt Expressen. Nyheter via sociala medier bygger på en enskild fråga från samma batteri om hur ofta svarspersonerna brukar använda "Sociala medier" för att ta del av nyheter. Svarsskalan för samtliga medievariabler går från *Dagligen till Aldrig*.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2016.

För det tredje skiljer sig vissa av uppfattningarna åt mellan olika grupper. Att uppfatta *antibiotikaresistens som ett stort problem i andra länder men inte i Sverige* är vanligare bland personer med lägre utbildning samt frekvent användning av nyhetssajter och sociala medier. Påståendet att *infektioner orsakade av resistent bakterier är en vanlig dödsorsak i Sverige* bedöms oftare som riktigt bland personer med lägre utbildning, svagare intresse för politik samt mindre frekvent användning av traditionella nyhetsmedier. Högutbildade och storkonsumenter av traditionella nyhetsmedier är också mer benägna att instämna i påståendet att *många svenskar bär på resistent bakterier utan att veta om det*. För användning av nyhetssajter och sociala medier är däremot sambandet det omvända. Slutligen tenderar de politiskt intresserade och konsumenter av traditionella nyhetsmedier att i högre grad se *antibiotikaresistens som ett av de största problemen i världen idag*, medan denna uppfattning är mindre vanlig bland medborgare som ofta använder sociala medier för att ta del av nyheter.

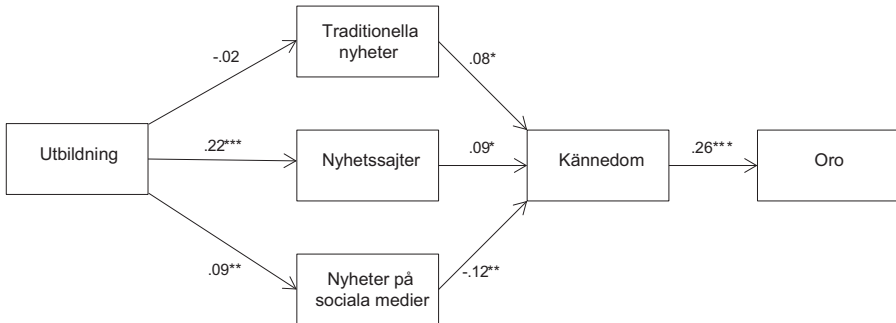
Ett test av sambandet mellan nyhetsanvändning och oro för antibiotikaresistens

Som ett sista led i analysen av svenskarnas uppfattningar om och oro för ökad antibiotikaresistens ska vi empiriskt pröva de hypoteser som formulerades utifrån teorierna om dagordningseffekter och kunskapsklyftor. Detta görs med hjälp av stiganalys där samtliga förväntade samband kan skattas på en och samma gång.¹ Tanken är att utbildning och politiskt intresse påverkar användning av nyhetsmedier (traditionella nyhetsmedier, nyhetssajter och sociala medier), vilket i sin tur påverkar om människor har några uppfattningar antibiotikaresistens (ett kännedom-index baserat på hur många påståenden svarspersonerna har en uppfattning om), som därefter påverkar den subjektiva oron för ökad antibiotikaresistens. En förenklad figur över resultaten presenteras i figur 3. Utöver de variabler som visas i figuren kontrolleras i stiganalysen även för ett antal andra faktorer – såsom kön, ålder och oro för andra frågor än antibiotikaresistens (se figurkommentar för mer information).

I linje med de tidigare presenterade resultaten kan först nämnas att den totala effekten av utbildning på människors oro för antibiotikaresistens är positiv och statistiskt signifikant ($b=.10, p<0,01$). I figur 3 ser vi också att utbildning har positiva effekter på användning av nyhetssajter ($b=.22, p<0,001$) och sociala medier som nyhetskälla ($b=.09, p<0,01$), men däremot inte på användning av traditionella nyhetsmedier ($b=-.02, p>0,05$). Samtliga former av nyhetsanvändning uppvisar dock samband med kännedom om antibiotikaresistens som fenomen, dock på ganska olika sätt. Medan användning av traditionella nyhetsmedier ($b=.08, p<0,05$) och nyhetssajter ($b=.09, p<0,05$) är positivt korrelerad med kännedom, är sambandet det omvända för konsumtion av nyheter via sociala medier ($b=-.12, p<0,01$): Ju högre användning av sociala medier som källa till nyheter desto oftare saknar respondenterna uppfattningar i frågor om antibiotikaresistens. Kännedom

i sig uppvisar slutligen ett tydligt samband med oro för ökad antibiotikaresistens ($b=.26, p<0,001$). Därmed ser vi tecken på effekter av nyhetsanvändning på oro för ökad antibiotikaresistens, att dessa effekter är indirekta och går via kännedom, samt att effekterna varierar mellan olika typer av nyhetsanvändning.²

Figur 3 Stiganalys av sambandet mellan utbildning och oro för antibiotikaresistens

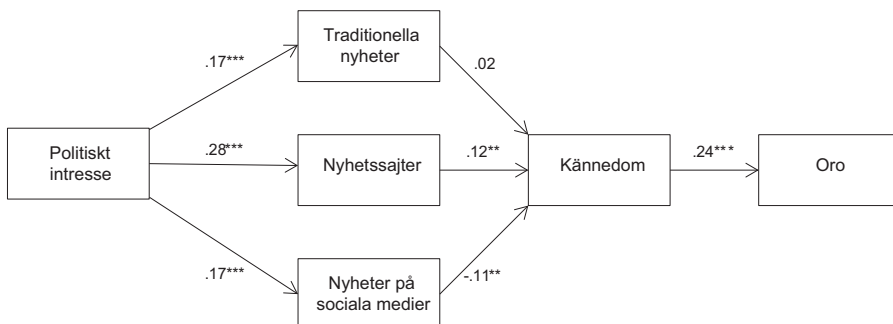

Kommentar: N=913. Resultat från en stiganalys skattad med hjälp av strukturell ekvationsmodellering (standardiserade koefficienter). Utöver presenterade variabler kontrolleras även för följande faktorer: *Nyhetsanvändning*: ålder och kön; *Oro för ökad antibiotikaresistens*: ålder, kön, utbildning samt ett sammanslaget index av oro för elva andra frågor. *Kännedom* om antibiotikaresistens är ett sammanslaget index utifrån de fyra uppfattningspåståenden som besvarades av respondenterna (se ovan). Index går från 0 (har avgett någon uppfattning för samtliga påståenden) till 4 (ingen uppfattning i samtliga påståenden) (kuder-richardson=0,84). * $p<0,05$, ** $p<0,01$, *** $p<0,001$

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2016.

Figur 4 presenterar resultaten av en liknande analys med fokus på politiskt intresse istället för utbildning. Återigen är den totala effekten av politiskt intresse på oro för ökad antibiotikaresistens positiv och statistiskt säkerställd ($b=.10, p<0,01$). I övrigt uppvisar resultaten flera likheter med analysen ovan, men även vissa skillnader. Politiskt intresse är relaterat till högre nyhetskonsumtion via traditionella medier ($b=.17, p<0,001$), nyhetssajter ($b=.28, p<0,001$) och sociala medier ($b=.17, p<0,001$). Däremot har endast nyhetssajter ($b=.12, p<0,001$) en positiv effekt på kännedom om antibiotikaresistens. Effekten av sociala medier ($b=-.11, p<0,01$) är dock negativ även i denna modell. Ett skäl till skillnaderna i medieeffekter kan vara att denna modell kontrollerar för politiskt intresse vid skattningen av dessa effekter. Avslutningsvis återfinns ett klart positivt samband mellan kännedom och oro för ökad antibiotikaresistens – vilket ger indirekta medieeffekter via kännedom för nyhetssajter och sociala medier liknande de som återfanns i figur 3.

Figur 4 Stiganalys av sambandet mellan politiskt intresse och oro för antibiotikaresistens

Kommentar: N=909. Resultat från en stiganalys skattad med hjälp av strukturell ekvationsmodellering (standardiserade koefficienter). Utöver presenterade variabler kontrolleras även för följande faktorer: *Nyhetsanvändning*: ålder och kön; *Oro för ökad antibiotikaresistens*: ålder, kön, politiskt intresse samt ett sammanslaget index av oro för elva andra frågor. *Kännedom* om antibiotikaresistens är ett sammanslaget index utifrån de fyra uppfattningspåståenden som besvarades av respondenterna (se ovan). Indexet går från 0 (har avgett någon uppfattning för samtliga påståenden) till 4 (ingen uppfattning i samtliga påståenden) (kuder-richardson=0,84). * p<0.05, ** p<0.01, *** p<0.001

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2016.

Medierna och människors oro för antibiotikaresistens

Med utgångspunkt i teorier om dagordningseffekter och kunskapsklyftor var huvudsyftet med detta kapitel att analysera vilken betydelse nyhetsmedierna och människors medieanvändning har för deras uppfattningar om och oro för ökad antibiotikaresistens. Att nyhetsmedierna kan ha en avgörande roll för vilka samhällsproblem medborgarna anser vara viktiga och angelägna är känt sedan länge. De flesta frågor som studeras inom forskningen om medieeffekter kännetecknas dock av att ha funnits med i den offentliga debatten – och därmed på politiker- nas, mediernas och medborgarnas dagordning – under lång tid. Detta kapitel har istället analyserat medborgarnas syn på ett samhällsproblem vars historia i debatten är betydligt kortare. Även om ökad antibiotikaresistens beskrivs som ett av de största hoten mot global hälsa av bland annat Världshälsoorganisationen (WHO, 2015b), visade analysen av svenska mediernas rapportering att denna fråga har en tämligen perifer position på mediernas dagordning. Jämfört med andra frågor hamnar antibiotikaresistens långt ner – även om den gradvis får alltmer utrymme i nyhetsmedierna.

Resultaten som presenterats här visar att nyhetsmedierna trots detta kan ha en viss betydelse för människors oro för antibiotikaresistens. I linje med de hypoteser som formulerades utifrån forskningen om dagordningseffekter och kunskapsklyftor

såg vi att både utbildning och politiskt intresse var relaterat till oro för antibiotikaresistens – även under kontroll för svarspersonernas generella oro för en rad andra frågor – samt att denna oro i alla fall delvis kanaliserades genom nyhetsanvändning och uppfattningar om antibiotikaresistens. Effekterna var inte särskilt starka, men möjliga att identifiera. Resultaten visade också att det framför allt var nyheter via traditionella medier och nyhetssajter på internet som var positivt korrelerat med kännedom och oro, medan användning av sociala medier som nyhetskälla snarare hade negativa effekter. Dessa skillnader kan mycket väl spegla de olika logiker som präglar traditionella nyhetsmedier och sociala medier och som gör att människor är exponerade för väldigt olika innehåll i dessa medier. Om så är fallet vet vi dock inte. Det enda som kan sägas är att effekterna verkar skilja sig åt.

Det är också viktigt att påminna om de olika bilder av svenskarnas oro för antibiotikaresistens som framträder beroende på om den öppna eller slutna orosfrågan används. Å ena sidan en total frånvaro av oro (öppen fråga). Å andra sidan det samhällsproblem som oroar allra flest svenskar (sluten fråga). Detta resultat är mycket intressant i sig och indikerar att antibiotikaresistens ännu inte hunnit bli en samhällsfråga som människor dagligen går och funderar på – vilket även den relativt höga andelen personer utan uppfattning i påståenden relaterade till antibiotikaresistens indikerar. Om detta samhällsproblem slår igenom i opinionen beror med stor sannolikhet på hur medierna bevakar denna fråga under de kommande åren.

Noter

- ¹ Eftersom oro för ökad antibiotikaresistens är en fyra-gradig ordinalskala kontrollerades samtliga analyser även med hjälp av Generalized Structural Equation Modeling (GSEM) med en ologit-specifikation. Dessa resultat var desamma i termer av effekternas riktning och statistisk signifikans.
- ² Ett separat test visade även att dessa indirekta effekter av nyhetsanvändning är statistiskt signifikanta.

Referenser

- Althaus, S.L. & Kim, Y. M. (2006). Priming Effects in Complex Information Environments: Reassessing the Impact of News Discourse on Presidential Approval. *Journal of Politics*, 68(4): 960–976.
- Asp, K. (1986). *Mäktiga massmedier. Studier i politisk opinionsbildning*. Stockholm: Akademilitteratur.
- Delli Carpini, M. & Keeter, S. (1996). *What Americans Know About Politics and Why it Matters*. New Haven: Yale University Press.
- Djerf-Pierre, M. (2012). Green metacycles of attention: Reassessing the attention cycles of environmental news reporting 1961–2010. *Public Understanding of Science*, 22(4), 495–512.

- Downs, A. (1972). Up and Down with Ecology – the Issue-Attention Cycle. *Public Interest*, 28, 38-50.
- Eurobarometer 445 (2016). Special Eurobarometer: Antimicrobial Resistance. European Commission.
- Eveland, W. & Cooper, K. (2013). An integrated model of communication influence on beliefs. *PNAS*, 110: 14088-14095.
- Gaziano, C. (2017). Knowledge Gap: History and Development. I P. Roessler (red): *The International Encyclopedia of Media Effects*
- Hindman, D. (2012). Knowledge Gaps, Belief Gaps, and Public Opinion about Health Care Reform. *Journalism & Mass Communication Quarterly*, 89(4): 585-605.
- Iyengar, S., & Kinder, D. R. (1987). *News That Matters: Television and American Opinion*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Johansson, B. (1998). *Nyheter mitt ibland oss. Kommunala nyheter, personlig erfarenhet och lokal opinionsbildning*. Göteborg: JMG/Göteborgs universitet.
- Klinger, U. & Svensson, J. (2015). "The Emergence of Network Media Logic in Political Communication. A Theoretical Approach. *New Media and Society*, 17(8): 1241-1257.
- McCombs, M. & Shaw, D. (1972). The Agenda-Setting Function of the Mass Media. *Public Opinion Quarterly*, 36: 176-187.
- McCombs, M. (2014). *Setting the Agenda. The Mass Media and Public Opinion*. Cambridge: Polity Press.
- Nisbet, M. C. & Huges, M. (2007). Where do Science Debates Come From? Understanding Attention Cycles and Framing. In Dominique Brossard, James Shanahan, & T. Clint Nesbitt (Eds.), *The Public, the Media and Agricultural Biotechnology* (pp. 193-231). Cambridge, MA: CABI.
- Prior, M. (2007). *Post-Broadcast Democracy. How Media Choice Increases Inequality in Political Involvement and Polarizes Elections*. New York: Cambridge University Press.
- Rönnerstrand, B., Jagers, S. & Larsson, J. (2016). Vem oroar sig för antibiotikaresistens? i Jonas Ohlsson, Henrik Oscarsson & Maria Solevid (red). *Ekvilibrium*. Göteborgs universitet: SOM-institutet.
- Shehata, A. (2010). Unemployment on the Agenda: A Panel Study of Agenda Setting Effects During the 2006 Swedish National Election Campaign. *Journal of Communication*, Vol. 60(1): 182-203.
- Shehata, A. & Falasca, K. (2014). Priming Effects During the Financial Crisis: Accessibility and Applicability Mechanisms Behind Government Approval. *European Political Science Review*, 6(4): 597-620.
- Shehata, A. & Strömbäck, J. (2013). A New Era of Minimal Effects? A Study of the Dynamics of Agenda Setting at the Aggregate and Individual Level *The International Journal of Press/Politics*, 18(2): 234-255.
- Slater, M. (2015) Reinforcing Spirals Model: Conceptualizing the Relationship

- Between Media Content Exposure and the Development and Maintenance of Attitudes, *Media Psychology*, 18:3: 370-395
- Strömbäck, J., Djerf-Pierre, M. & Shehata, A. (2013). The Dynamics of Political Interest and New Media Consumption: A Longitudinal Perspective. *International Journal of Public Opinion Research*, 25(4): 414-435.
- SWEDRES SWARM *Consumption of antibiotics and occurrence of antibiotic resistance in Sweden* (2015). Folkhälsomyndigheten och Swedish Veterinary Institute.
- Tichenor, P., Donohue, G. A., & Olien, C. N. (1970). Mass Media Flow and Differential Growth in Knowledge. *Public Opinion Quarterly*, 34(2): 159-170.
- Vasterman, P. L. M. (2005). Media-Hype: Self-Reinforcing News Waves, Journalistic Standards and the Construction of Social Problems. *European Journal of Communication*, 20(4), 508-530.
- Webster, J. G. (2014). *The Marketplace of Attention. How Audiences Take Shape in a Digital Age*. Cambridge: MIT Press.
- WHO (2015a). *Global Action Plan on Antimicrobial Resistance*. World Health Organization.
- WHO (2015b). *World Country Situation Analyses: Response to Antimicrobial Resistance*. World Health Organization.
- Wien, C., & Elmelund-Præstekær, C. (2009). An Anatomy of Media Hypes. *European Journal of Communication*, 24(2), 183-201.

